कृष्णपक्षविषयः न तु अशुद्धकालपरस्तस्यानुपस्थितेः अयनपक्षयोरेव प्रक्रान्तत्वात्तद्विषयता सर्व्वशब्देन तथैव परामर्शयोग्यतया अन्यस्य चाप्रक्रान्ततया तेन परामर्शायोगात्। अत एव भुजबलभी० ग्रहशुद्धिमित्यादिकं प्रागुक्तमभिधाय "एतत्परन्तु विज्ञेयमङ्गिरोवचनं यथा। कालात्यये च कन्यायाः कालदोषो न विद्यते। मलमासादिकालानां विवाहाद्ये प्रयत्नतः। पुंसः प्रति सदा दोषात् सर्वदैव हि वर्ज्यता" इत्युक्तम्। ततश्च वरकन्ययोर्मध्ये कन्याया दशवर्षातीतत्वे ग्रहशुद्ध्यादिर्नापेक्ष्यः समयाशुद्धिश्च उभयसाधारणत्वादपेक्ष्यैव। एतदेव भङ्ग्यन्तरेणोक्तं ज्यो० त० "राजग्रस्ते तथा युद्धे पितॄणां प्राणसंशये। अतिप्रौढा च या कन्या नानुकूलं प्रतीक्षते। अतिप्रौढा च या कन्या कालधर्मविरोधिनी। अविशुद्ध्यापि सा देया चन्द्रलग्नबलेन तु"। "एतत्परमेव दशमासाः प्रशस्यन्ते चैत्रपौषविवर्ज्जिताः" राजमा० वाक्यम् "सार्वकालिकमिच्छन्ति विवाहं गौतमादय इति मिहिरवचनमप्येतत्परम्। वस्तुतः सार्वकालिक इत्येतदासुराद्यधर्म्यविवाहविषयम्। प्रमि० "प्राजापत्यब्राह्मदैवार्षसंज्ञाः कालेषूक्तेष्वेव कार्य्याः विवाहाः। गान्धर्वाख्यश्चासुरो राक्षसश्च पैशाचो वा सर्वकाले विधेयः" श्रीपत्युक्तेः "धर्म्येष्वेव विवाहेषु कालस्यैव परीक्षणम्। नाधर्म्येषु विवाहेषु" गृह्यपरिशिष्टोक्तेश्च। तत्र सौरादिमासनिरूपणम् "मिथुनकुम्भमृगालिवृषाजगे मिथुनगेऽपि रवौ त्रिलवे शुचेः। अलिमृगाजगते करपीडनम्भवति कार्त्तिकपौषमधुष्वपि" मु० चि०। "मिथुनकुम्भौ प्रसिद्धौ। मृगो मकरः अलिर्वृश्चिकः वृषः प्रसिद्धः अजो मेषः। एतद्राशिगते रवौ सति तत्रापि मिथुनस्थिते सूर्य्येऽपि शुचेराषाढस्य त्रिलवे तृतीयांशे आषाढशुद्धप्रतिपदमारभ्य दशमीपर्य्यन्तं करपीड़नं विवाहो भवति। अर्थादितरराशिगते सूर्य्ये सति आषाढ़शुक्लदशम्यनन्तरं हरिशयने च सति विवाहो न स्यात् यदाह कश्यपः। "उत्तरायणगते सूर्य्ये मीनं चैत्रञ्च वर्जयेत्। अजगोद्वन्द्वकुम्भालिमृगराशिगते रवौ। मुख्यं करग्रहं त्वन्यराशिगे न कदाचनेति" वसिष्ठः। "दिनाधिपे मेषवृषालिकुम्भनृयुग्मनक्राख्यधटर्क्षसंस्थे। माघद्वये माधवशुक्रयोश्च मुख्योऽथ वा कार्त्तिकसौम्ययोश्चेति। धटस्तुला। शुक्रो ज्येष्ठः सौम्यो मार्गशीर्षः मुख्यो विवाह इति शेषः। "आर्द्रोदयादूर्द्ध्वमिनस्य कार्य्यं नक्षत्रवृन्दे दशके कदाचित्। मासोक्तकर्मेतरमङ्गलाद्यं कुर्य्यान्न सुप्तेऽपि तथा मुरारौ"। एतेन हरिशयनात्प्राक्कालः साधीयानित्यभिहितं भवति। अत्र सामान्यतोमासशब्देन चान्द्र एव मासो गृह्यते "इन्द्राग्नी यत्र हूयेते" इत्याद्युक्तेः। अत्र तु सौरचान्द्रमासद्वयोपादानादुभयोरैक्ये विवाहफलमविकलं भवति। तदुक्तं केशवार्केण। "प्रायःसौरं मानमिष्टं विवाहे केचिच्चान्द्रं मानमाहुः फलेन। तस्मात् सम्यक् तत्फलाप्तिस्तदैक्ये सौरो मासः केवलः किञ्चिदूनः" इति। अस्यार्थः। कश्यपादिभिः सौरा एव मासाः उक्ताः तेषां च प्राशस्त्यम्। "विवाहादौ स्मृतः सौरो यज्ञादौ सावनो मत" इति वृद्धगर्गस्मरणात्। नारदादिभिस्तु "माघफाल्गुनवैशाखज्यैष्ठमासाः शुभप्रदाः। मध्यमाः कार्त्तिको मार्गशीर्षो वै निन्दिताः परे" इति चान्द्रा एवोक्ताः। एतत्प्राशस्त्यं च वशिष्ठेनोक्तम्। "उद्वाहयज्ञोपनयप्रतिष्ठातिथिव्रतं क्षौरमहोत्सवाद्यम्। पर्वक्रियावास्तुगृहप्रवेशः सर्वं हि चान्द्रेण हि गृह्यते तदिति"। अतो द्वयोः सौरचान्द्रमासयोरैक्ये विवाहादि शुभमेकतरपक्षाश्रयणे मध्यममिति निष्कृष्टोऽर्थः। एवं च मकरसंक्रान्तौ माघः, कुम्भे फाल्गुनो मेषे वैशाखः वृषे ज्येष्ठः, मिथुने आषाढ तृतीयांशः, तुलायां कार्त्तिको देवोत्थानादुत्तरः, वृश्चिके मार्गशीर्षः, शुभ इत्यर्थः। केचित्तु चान्द्रमासं मुख्यमाहुस्तेनायमर्थः। फाल्गुनो विहित इति मीनसंक्रमणसद्भावेऽपि शुभः, चैत्रो निषिद्ध इति मेषसंक्रान्तिसद्भावेप्यशुभः। तदुक्तं विवाहवृन्दावने। "झषो न निन्द्यो यदि फाल्गुने स्यादजस्तु वैशाखगतो न निन्द्यः। मध्वाश्रितौ द्वावपि वर्जनीयावित्यादिवाचामियमेव युक्तिरिति" "अजस्तु वैशाखगतो न निन्द्य इति तु निर्मूलमेव। न हि मेषसंक्रमः क्वचित् निषिद्धोऽस्ति। तदेतदविचारितरमणीयं कुतः? यतोयन्मते सौरमासस्यैव मुख्यत्वं तन्मते मेषः प्रशस्त इति चैत्रेऽपि विवाहप्रसङ्ग इति विपरीतं तस्यापि वक्तुमशक्यत्वात्। उक्तञ्च चूड़ारत्ने। "पौषेऽपि मकरस्थेऽर्के चैत्रे मेषगते रवौ। आषाढे मिथुनादित्ये केऽप्याहुः करपीडनमिति"। किञ्च वशिष्ठवाक्ये "दिनाधिपे मेषवृषेत्यादौ, सौरचान्द्रमासयोरुपादानस्य वैयर्थ्यापातात्। तस्मात् द्वयोरैक्ये विवाहः प्रशस्तः। तत्र माघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठा मुख्याः। यत्र तु निषेधानन्तरं प्रतिप्रसवो यथा दक्षिणायने विवाहं निषिध्य कार्त्तिकमार्गशीर्षौ विहितौ तत्र मध्यमत्वम् अतएव कार्त्तिकसौम्ययोश्च वसिष्ठेन पृथगुक्तं